

ANTEPFISTIĞI

Dr. Renan TUNALIOĞLU, TEAE
Berrin TAŞKAYA, TEAE

1.Giriş

Antepfıstığı Pistacia vera L.,(Pistacia) cinsi içerisinde yer alan ve 10 veya daha fazla türü kapsayan, ticari değere sahip olan, kuruyemiş olarak alınıp - satılan ve meyveleri yenen tek türdür. Antepfıstığının iki anavatanı vardır. Birisi; Anadolu, Kafkasya, İran ve Türkmenistan'ın yüksek kısımlarını içine alan Yakın Doğu gen merkezi, diğeri ise Orta Asya gen merkezidir. Antepfıstığının kültür formlarının gen merkezi ise Anadolu,

İran, Suriye Afganistan ve Filistin olduğu bildirilmektedir. Antepfıstığı günümüzde, 30-45 güney-kuzey paralelleri arasında ve genellikle kuzey yarım kürede, mikro klima olarak ifade edilebilen alanlarda yetiştirilmektedir. Türkiye'de Pistacia khinjuk, Pistacia terebinthus, Pistacia atlantica, Pistacia palestina ve Pistacia vera melezleri yaygın olarak bulunmaktadır.(4,5) Antepfıstığı periyodisite (ağacın bir yıl ürün vermesi bir yıl daha az vermesi yada hiç vermemesi) eğilimi olan bir türdür. Antepfıstığı lezzetli ve besin elementlerince oldukça zengin bir meyvedir.100 gram antepfıstığı 594 kalori, 20,8 g protein, 51,6 g yağ ve 16,4 g karbonhidrat ve 0 kolesterol içermektedir. Ayrıca 100 gramında, 500 mg fosfor, 1020 mg potasyum, 136 mg kalsiyum, 158 mg magnezyum, 7,3 mg demir, 5,2 mg vitamin E, 7 mg vitamin C, 0,62 mg vitamin B1, 0,20 mg B2 ve 1,45 mg nikotinamide bulunmaktadır. Antepfıstığı meyvesi fındık, badem ve yerfıstığı gibi yağlı meyvelerle karşılaştırıldığında protein, karbonhidrat ve kalori değeri olarak **birinci**, yağ oranı açısından ise fındıktan sonra **ikinci** sırayı almaktadır. Besleyici özelliğinin yanı sıra sadece **çerez** olarak değil şeker ve **şekerli ürünler sanayinde de** (dondurma ve baklava) **hammadde** olarak kullanılmaktadır. Antepfıstığının kandaki kolesterol düzeyini düşürerek, kronik kalp hastalığı riskini azaltıcı, kan şekerinin yükselmesini önleyici, insan vücuduna olumlu etkilerinin olduğu ifade edilmektedir(2).

2.Dünyada Durum

Antepfıstığı dünyada yaklaşık **15** ülkede tarımı yapılmasına karşın bu ülkeler içerisinde sadece **İran, Türkiye, ABD, Suriye, Çin, Yunanistan,Afganistan ve İtalya'da** ekonomik olarak üretilmektedir. 1997/2002 yılları ortalamasına göre dünya üretiminde sırasıyla İran, ABD, Türkiye, Suriye, Çin , Yunanistan ve İtalya önemli üretici ülkeler arasında yer alırken, hektar başına verimde 2.436,7 kg ile ABD ilk sırayı almakta bunu 1.868,6 kg/ha ile Suriye, 1.747,3 kg/ha ile Çin izlemektedir. Türkiye ise 1.566,0 kg/ha ile dünya ortalamasının üstünde kalmakta ve dünyanın birinci büyük üreticisi olmasına rağmen verimi 792,2 kg/ha olan İran'dan önce gelmektedir (Dünya ortalaması: 1.119,8 kg/ha'dır)(1). Çin, **geleneksel antepfıstığı üreticisi olmamasına** karşın son yıllarda özellikle verimliliği arttırmadaki başarısı ile dünya üretiminde beşinci sırada yer almayı başarmıştır. Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin antepfıstığı üretimleri ise çok düşük düzeydedir. Üye ülkeler içerisinde antepfıstığı üretimi, **Yunanistan ve İtalya'da** yapılmakta, Birliğe yeni üye olan ve adaylıkları kabul edilen ülkelerde ise

Çizelge 1.Dünyada Antepfıstığı Alan,Üretim ve Verim Durumu (97/02 Ort)

ÜLKELER	Dikili Alan		Üretim		Verim kg/ha
	Ha	%	Ton	%	
İRAN	266.374	65,49	212.238	42,78	792,2
ABD	31.595	7,77	88.872	17,91	2436,7
TÜRKİYE	37.408	9,20	48.333	9,74	1566,0
SURİYE	18.750	4,61	35.302	7,12	1868,6
YUNANİSTAN	5.099	1,25	7.618	1,54	1494,8
ÇİN	15.250	3,75	26.500	5,34	1747,3
İTALYA	3.674	0,90	2.655	0,54	945,5
DÜNYA	406.709	100,00	496.148	100,00	1119,8

Kaynak: www.fao.org

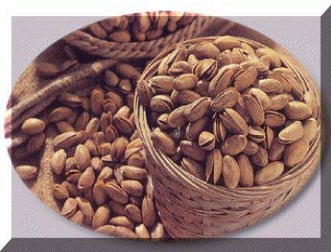
nedeniyle tüketim, daha çok ABD ve Batı Avrupa gibi gelişmiş ülkelerde tüketilmekte ve son yıllarda Arap Ülkelerinde de tüketimin arttığı görülmektedir. Dünyada üretilen antepfıstığının genelde, % 60-70'i tuzlu kavrulmuş-kuruyemiş olarak, % 30-40'ı tatlı ve pasta sanayinde tüketilirken, ABD ve Avrupa'da ise %90'ı çerez olarak tüketilmektedir (Çizelge 2).

Üretimde kendine yeterli olmayan ya da antepfıstığı üretmeyen ülkeler tüketimlerini ithalat ile karşılamaktadırlar. Antepfıstığı üretiminde görülen periyodisite özelliği nedeniyle bazı ülkelerde ürün yılı aynı yıllara denk gelmediği için ihracat ve ithalat yıllar itibariyle farklılık göstermektedir. Genelde İran, ABD ve Türkiye gibi büyük üretici ülkelerin (Çin dışında) ithalat yapmadıkları ve büyük ihracatçı ülkeler içerisinde yer aldıkları görülmektedir. AB üyeleri arasında ise Almanya dünyanın en önemli ithalatçısıdır ve aynı zamanda ihracatçı ülkeler içerisinde de ikinci sırada yer alarak önemli bir ihracatçı ülkedir. Almanya'nın antepfıstığı üretimi olmadığı düşünülürse dahil de işleme yaparak dünyanın hem ithalatta hem de ihracatta söz sahibi ülkeleri arasında olduğu ifade edilebilir. Dünya ihracatında İran %60,37 ile ilk sırada yer alırken, Türkiye % 1,12 ile ancak onuncu sırada yer almaktadır. Türkiye'nin ithalatı %0,20 ile önemsiz görülmektedir. ABD uzun yıllar büyük ithalatçı konumunda iken son yıllarda artan üretimi ile birlikte ihracatını geliştirerek, net ihracatçı olmayı başarmıştır. Dünyada antepfıstığı ithalatçısı önemli ülkelerin aldıkları ürünü tamamen tükettikleri ve stoklarının önemli olmadığı belirtilmektedir. En fazla stok, üretici ülke olan ABD, İran, Türkiye, Suriye ve İtalya'da bulunmaktadır(Çizelge3-4)(1,6).

Çizelge 2.Ülkelerin Tüketim-Stok Mik.
(1000 ton) (1996/2001 Ort)

ÜLKELER	Tüketim	Stok
İRAN	26	37,50
ABD	26	10,93
TÜRKİYE	27	13,83
SURİYE	17	3,10
İTALYA	9	0,86
YUNANİSTAN	5	1,28

Kaynak : Güneydoğu Birlik

Çizelge 3.Dünya'da Antepfıstığı İhracatı
(1996/2001 Ort)

ÜLKELER	İhracat	
	Miktar (Ton)	%
İRAN	106.764	60,37
ALMANYA	16.368	9,26
ABD	14.841	8,39
ÇİN, HONG KONG	12.483	7,06
SURİYE	6.683	3,78
BELÇİKA-LÜKSEMBURG	5.963	3,37
ÇİN	2.522	1,43
İNGİLTERE	2.100	1,19
TÜRKİYE	1.987	1,12
İTALYA	900	0,51
DÜNYA	170.610	100,00

Kaynak : www.fao.org

Çizelge 4.Dünya'da Antepfıstığı İthalatı
(1996/2001 Ort)

ÜLKELER	İthalat	
	Miktar (Ton)	%
ALMANYA	31.740	18,89
ÇİN, HONG KONG	15.412	9,17
ÇİN	12.176	7,25
İTALYA	11.658	6,94
FRANSA	10.056	5,98
İSPANYA	10.030	5,97
LÜBNAN	9.353	5,57
MEKSİKA	7.003	4,17
RUSYA FEDERASYONU	5.744	3,42
İNGİLTERE	4.699	2,80
TÜRKİYE	344	0,20
DÜNYA	118.216	100,00

Kaynak : www.fao.org

3.Türkiye’de Durum

Antepfıstığı Türkiye’de 56 ilde yetiştirilmekle birlikte, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin **geleneksel** ürünü olup, Gaziantep, Şanlıurfa, Adıyaman, Siirt ve Kahramanmaraş, Mardin ve Diyarbakır illerinde **ekonomik** olarak üretilmektedir. Nitekim antepfıstığı ağaçlarının %90’ı da bu illerde bulunmaktadır. Son yıllarda Ege Bölgesinin özellikle Aydın ve İzmir illerinde de üretime başlanıldığı görülmektedir. Fakat bu bölge üretiminin toplam içerisindeki oranı ekonomik ölçülerde olamamaktadır. **Türkiye antepfıstığının gen merkezi içerisinde yer alması, yabancı ağaç miktarı yönünden zengin bir potansiyele sahip oluşu, toprak ve iklim istekleri bakımından diğer meyve türlerine göre fazla seçici olmayışı nedeniyle özel bir konumdadır.** 2003 yılı tahmini verilerine göre Türkiye’de toplam 43,5 milyon adet antepfıstığı ağacı vardır ve bunların %64’ü meyve vermektedir. Bunların dışında doğal florada 70 milyon adet aşılannmaya uygun yabancı ağaç olduğu belirtilmektedir. Türkiye’de yaygın çeşitler Siirt, Kırmızı, Uzun, Halebi ve Ohadi’dir. Uzun, Kırmızı ve Halebi çeşitleri koyu yeşil olması, tat ve aromasından dolayı şekerleme sanayinde; Siirt ve Ohadi çeşitleri ise çıtlaklık oranı yüksek ve yuvarlak olması nedeniyle çerezlik olarak tercih edilmektedir. Genelde Türkiye’de antepfıstığı tarımı diğer kültür bitkileri üretimi için elverişli olmayan kıraç, taşlık, eğimli ve susuz arazilerde yapılmaktadır. Bu da doğal olarak verimi ve kaliteyi olumsuz etkilemektedir. Ancak son yıllarda aşılabilir çok sayıda değişik anaçların eldesi ve **GAP** ile sulanabilir koşullarda üretime başlanmasıyla verim ve kalitede artış beklenmektedir. Kültürteknik koşullarının elverişsizliğinin periyodisite eğilimini arttırması ve çeşit farklılıkları nedeniyle, üretimimiz ortalama 40 bin ton olabilmektedir. Üretimdeki istikrarsızlık ihracatı doğrudan etkilemekte, özellikle son yıllarda pazardaki yerimizin İran’dan sonra ABD, Çin ve Suriye’ye terk edildiği görülmektedir. **Bu, gen merkezi Türkiye olan bir tarım ürünü için üzücü bir durumdur.** Türkiye antepfıstığında ürettiğini tüketen, kendi içine dönük bir pazar politikası sergilemektedir. Türkiye’de ortalama tüketim 40 bin ton, kişi başına tüketim ise 600 gramdır. Antepfıstığı lüks bir tüketim maddesi olarak nitelendirildiği için İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa gibi alım gücü yüksek illerde daha çok çerez olarak, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi üretici illerde de yaş olarak ve şekerli ürünler sanayinde tüketilmektedir (Çizelge 5)(3,9).

Çizelge 5. Türkiye’de Antepfıstığının Ağaç Sayısı, Üretim, İthalat, İhracat, Tüketim ve Stok Durumu

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003 (tahmin)	Ortalama
Meyve Veren Ağaç Sayısı (1000 Adet)	25.340	26.050	27.000	27.500	27.500	28.000	28.000	---
Meyve Vermeyen Ağaç Sayısı (1000 Adet)	19.200	17.500	17.000	16.500	16.500	16.000	15.500	---
Toplam Ağaç Sayısı (1000 Adet)	44.540	43.550	44.000	44.000	44.000	44.000	43.500	---
Üretim (ton)	40.000	35.000	30.000	60.000	30.000	40.000	40.000	39.286
İthalat (ton)	500	2.000	5.000	1.000	200	1.000	1.000	1.529
İhracat (ton)	5.000	2.000	2.000	5.000	10.000	5.000	3.000	4.571
Tüketim (ton)	35.500	36.000	41.000	48.000	40.200	40.000	40.000	40.100
Stok (ton)	21.000	20.000	12.000	20.000	9.000	5.000	3.000	12.857

Kaynak : www.fas.usda.gov .

Türkiye’de ihracatta ise ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Türkiye gerek istikrarsız üretimi gerekse kalite imajının olmayışı ve istikrarsız fiyat politikaları nedeniyle, sadece ABD, Almanya, İspanya, İsviçre ve İtalya’ya ihracat yapabilmekte, bu da miktar ve değer olarak çok önemli bulunmamaktadır. Ayrıca son iki yılda (2002-2003) kötü iklim koşulları nedeniyle üretimin düşmesi, buna bağlı olarak iç piyasada fiyatların yükselmesi, fazla ihracat şansı olmayan antepfıstığına ikinci darbe olmuştur. Bunun yanında dış pazarda alıcı bulamayan aflatoksinli İran fıstıklarının daha çok sınır ticareti yoluyla Türkiye’ye ithal edilmesi, Türk antepfıstığı imajını tekrar zedelenmiştir.

Türkiye’de devletin antepfıstığı sektörüne uyguladığı politikalar; fiyat desteklemesi, girdi sübvansiyonu ve ülke genelinde uygulanmaya başlayan doğrudan gelir desteğinden oluşmaktadır. Stok ve fiyat politikaları ise Güneydoğu Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Güneydoğu Birlik) tarafından yönlendirilmektedir. **Güneydoğu Birlik destekleme uygulamasının başladığı yıllardan bu yana bazı yıllar devlet adına, bazı yıllar kendi adına alım yapmış, bazı yıllar ise alım yapmamış, fiyatlar serbest piyasa koşullarında oluşmuştur(8).**

. Güneydoğu Birlik alımının üretim içerisindeki payı %0,1 ile %15,5 arasında değişmiştir. Antepfıstığı pazar politikalarında en etkili kurum olarak görülen **Güneydoğu Birliğin** gerek alım miktarının az olması gerekse devletin yıldan yıla değişen uygulamaları nedeniyle tam anlamıyla etkin olduğunu ifade etmek güç olacaktır (Çizelge 6).

Çizelge 6. Türkiye’de Antepfıstığının Yıllara Göre Desteklenme Durumu

Yıllar	1968-1980	1981-1984	1985	1986	1987	1988-1989	1990	1991-1992	1993-1996	1997-2001
Destekleme Durumu	+	-	+	-	+	*	-	+	-	+

(+) Destekleme yapılmıştır.

(-) Destekleme kapsamı dışına çıkarılmış ve fiyatlar serbest piyasada oluşmuştur.

(*) Güneydoğu Birlik kendi nam ve hesabına alımlarda bulunmuştur.

Kaynak: Tuğ Y, 2002, “Antepfıstığı Raporu” Basılmamış Rapor, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı –APKK-Ankara

4. Genel değerlendirme

Türkiye’de birçok tarım ürünü olduğu gibi **antepfıstığının da** üretimden tüketime kadar bazı sorunları vardır. Sorunların tespiti kuşkusuz çözümüne yönelik önerileri de beraberinde getirmektedir. Türkiye’de antepfıstığı üretiminde periyodisitenin olumsuz etkileri ile arz-talep dengesi oluşmamaktadır. Oysa bazı kültürel işlemlerin özellikle de sulama ile hem periyodisite eğiliminin azaltılması hem de verimin artırılması mümkün olabilecektir. **Antepfıstığı kıraç ve susuz alanlarda yetiştirilir düşüncesinden kurtulmak gerekmektedir. Ayrıca artık dış pazarda alıcı bulabilecek kalitede çeşitlerin üretilmesi gerekmektedir.** Sulanabilen arazilerde yapılan üretimle- **Güneydoğu Anadolu Projesi büyük bir fırsattır-** hem arz-talep dengesi kurulabilecek hem de dış pazarda istikrarının korunması mümkün olabilecektir. Ne yazık ki Türkiye kendi ürettiğini tüketen bir ülke olarak adeta kapalı bir pazar görünümündedir. **Antepfıstığı ihracatında öncelikle çeşit seçimi, üretim ve fiyatta istikrar önem taşımaktadır.** Dünya pazarlarında aranılan çerezlik çeşitler midir yoksa şekerleme sanayinde kullanılanlar mıdır? Başka bir ifade ile ülkelerin bu konuda kıstasları nedir? Bunun tespitinin doğru yapılması gerekmektedir. Diğer yandan son yıllarda İran’da depolamadan kaynaklanan sorunlar nedeniyle ihracatta sorunlar yaşandığı bilinmektedir. Türkiye’de antepfıstığının en fazla üretildiği Güneydoğu Anadolu Bölgesi, i kuru ve sıcak hava ile depolama koşullarının uygunluğu nedeniyle kanserojen madde olan **aflatoksin** içermemektedir. Yasal olmayan yollarla Türkiye’ye giren İran fıstıklarının Türk antepfıstığı gibi algılanarak hem Türkiye iç piyasasında hem de Türkiye’nin ihracat yaptığı ülkelerde olumsuzluklara neden olmaktadır. Türkiye bir yandan dünya piyasalarına kaliteli **TÜRK ANTEPFISTIĞI** imajını yerleştirmeli bir yandan da yasal olmayan yollarla ülkemize giren İran fıstığının girişini önlemelidir. Diğer önemli bir sorun da fiyat politikasındaki istikrarsızlıklardır. Her yıl farklı uygulamalar ile oluşan fiyatlar iç pazarı olduğu kadar dış pazarı da olumsuz etkilemektedir. **Gen merkezi Türkiye olan bir tarım ürünü için ---varolan sorunların ciddi ve süreli politikaların uygulanması ile çözümlenebilmesi mümkün iken---dünya pazarlarında söz sahibi olamamak son derece kaygı verici bir durumdur.**

KAYNAKLAR

1. Anonim .2001. <http://www.fao.org>
2. Anonim. 2003. <http://www.eetic.com>
3. Anonim. 2003. <http://www.fas.usda.gov>
4. Arpacı S, Ath.H.S, 1999. TC. Başbakanlık. DPT VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı. Özel. İht. Kom. Antepfıstığı Raporu-Ankara
5. Aksoy A., Atsan T; Yavuz F, 2002 “Türkiye Antepfıstığı Sektörünün Ekonometrik Analizi” Türkiye V. Tarım Ekonomisi Kongresi, Erzurum
6. Güneydoğu Birlik Kayıtları, Çeşitli Yıllar
7. Köksal İ, Okay Y, 2002. “Avrupa Birliği Ülkelerinde Sert Kabuklu Meyve Türleri Tarımı ve Yakın Gelecekte Beklenen Gelişmeler” TOKB; AT Dış İlişkiler Daire Bşk.. AB Seminerleri”; Ankara
8. Tuğ Y, 2002, “Antepfıstığı Raporu” Basılmamış Rapor, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı –APKK-Ankara
9. T.B.M.M , 29.11.2000, Tutanak Dergisi” 22. Birleşim” Dönem :21, Cilt:46, Yasama Yılı:3

TARIMSAL EKONOMİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

PK.34 06100 Bakanlıklar/Ankara

Tel:0.312.326 0006

Faks:0.312.322 8531

Web: <http://www.aeri.org.tr>

e-mail: aeri@aeri.org.tr